

Hónapló

Dalos György

Dátumok

Berlin, 2024. augusztus 13.

A fenti dátum a nemzedékemhez tartozó legtöbb német ember számára sorszerű jelentőséggel bír – 1961-ben ekkor húzták fel a Berliini Falat – a város két felét szögesdróttal és aknamezőkkel elválasztó erődítményt, a hidegháború európai frontjának demarkációs vonalát. Német kötődéseim folytán e különös tákolmány igen nagy szerepet töltött be életemben, mint azt számos – a *Mozgó Világban* is publikált – cikkem és legutóbbi Berlin-könyvem is tanúsítja. Most azonban, hogy müncheni kiadóm megbízásából Ausztria háború utáni történetéről írok összefoglalót, kiderül számomra, hogy ugyanez a nyárközepi nap az osztrák hagyományban már foglaltnak számít. Andreas Hofer szabadsághős 1809-ben ezen a napon ütközött meg a tiroli szabadcsapatok élén Napóleon túlerőben lévő seregével. A vesztes csata után Hofer árulás folytán francia fogságba esett, és nem sokkal később a franciák megszállta olasz Mantovában véstörvényszék ítélete alapján 1810. február 20-án ki is végezték. Földi élete így tragikus módon lezárult, ám legendája épp ekkor kezdődött, az eredetileg békés vendéglőtulajdonos és lócsiszár Hofer Tirol s egyúttal Ausztria nemzeti hőségévé emelkedett, a róla szóló dalt ünnepléses keretek között mindmáig éneklük:

Kezéről a bilincset
végül leoldozák
és Hofer gazda akkor
mondott egy hő imát,
s szólt: – Tüzeljetek, nosza, hát!
– De rosszul lóttok, katonák!
Ég veled, szép Tirol,
édes hazám, Tirol!

Ez az olajfestményre kívánczó és többször meg is festett jelenet nemzedékek képzeletét ejtette rabul és a tiroli-osztrák mítosz szerves része lett. Ebben a vetületben nem csak Hofer kanonizálódott, hanem az őt a franciáknak 1500 guldenért kiszolgáltató harcostárs (a „Tiroli Júdás” – róla is készült festmény) és maga a dimbes-dombos csatatér, amely menthetetlenül zárándokhellyé vált. Mindössze a hazafias legenda mögül kikandikáló ellenségkép változott, ezt a szerepet Ausztria déli szomszédja, Olaszország örökölte meg, miután 1915-ben semlegességét feladva csatlakozott az Osztrák–Magyar Monarchia ellenségeinek táborához, és ezért egyebek között Tirol déli részét kapta jutalmul, noha azt a vidéket egyértelműen német nyelvű többség lakta. Ekként vált a 7400 négyzetkilométernyi, félmillió lakosú területsáv

egészen az 1960-as évekig Ausztria és Olaszország Erisz-almájává, olyannyira, hogy Itália határárral reagált, az ENSZ Biztonsági Tanácsa pedig a közgyűlés napirendjére tűzte a konfliktust. A válságot végül mégsem a világszervezet oldotta meg, hanem Bruno Kreisky diplomáciai hajlékonysága, amellyel elérte, hogy Róma a terület birtoklása fejében a legszélesebb körű kulturális autonómiát adja a német kisebbségnek.

Amikor az 1990-es évek elején Südtirol, pardon, Adige Alto tartomány székhelyén, Bolzanóban (Bozenben) jártam, annyit észleltem, hogy a világ elviseli a sokszínűséget. Az Andreas Hofer Strassén, azaz a Via Andreas Hoferen korzózó olasz állampolgárok szintiszta németet beszéltek, igaz, mintha gyorsabban pergették volna a szavakat és erősebben gesztikuláltak volna osztrák, bajor vagy porosz nyelvrokonaiknál. Az újságosstandokon békésen megfért egymás mellett a két napilap, az *Adige Alto* és a *Dolomiten*, az éttermek viszont inkább Saltimboccában, mint bécsi szeletben kedveskedtek a vendégnek, mint ahogy desszertben is a tiramisu dominált a kaiserschmarnhoz képest. Ugyanakkor az osztrák schillinget szívesebben fogadták, mint a pénzromlásnak gyakran kitett olasz lírát. S jóllehet, el tudtam képzelni, hogy így is akadnak kulturális feszültségek a különféle népcsoportok között, alapélményem mégis jobb volt, mintha Kelet-Európa más többnemzetiségű városaiban tettem volna hasonló sétát. Mindenképpen hajlok arra a gondolatra, hogy ha van nemzetiségi kérdés, az nem feltétlenül casus belli.

*

77

Történésként az ember megszokja, hogy olykor a köztudatban élő eseményekről is kiderül: nem történtek meg, vagy nem úgy történtek, ahogyan a hagyomány őrzi őket. Híres mondások pedig hamisnak bizonyulnak vagy minősülnek. Itt van például Churchill válasza arra a kérdésre, hogy miként adatott neki szenvedélyes dohányos és italozó létére ilyen szép hosszú élet. „No sports”, hangozott volna a lapidáris magyarázat, amit persze az életrajzírók kenterbe cáfoltak, mondván, hogy a brit miniszterelnök ifjúkorában bizonyíthatóan lovagolt, úszott, pólózott és vívott, már-már öttusázott. Ezzel szemben magamról büszkén vagy röstelkedve, de bizton állíthatom, hogy szintén csinosnak mondható életkorom során valóban nem kísértett meg a testgyakorlás öröme. Háború utáni vézna, betegeskedő gyerekként hozzátartozóim óvtak a túlmozgástól, és bár Bözsi nagynéném tíz úszóleckét fizetett be nekem a Lukácsban, ezek nem vezettek eredményre. Enyhe gerincferdülésemnek köszönhetően gyógytornára utaltak, az iskolaudvari futballmeccsekben viszont legjobb esetben is csak labdaszedőnek váltam be – noha egyébként lélegzet-visszafojtva követtem az akkoriban diadalmas magyar labdarúgás csodatetteit.

Majdani életrajzíróimnak – már ha lesznek ilyenek – mindazonáltal figyelmébe ajánlom, hogy az utóbbi esztendőben szakítottam ezzel az egészségtelen és puhány életmóddal. Orvosi tanácsra és családi biztatásra ugyanis naponta egyszer felülök a szobabiciklire és húsz-harminc percen át tekerem a járművet. Az eredmény vércukorban és vérnyomásban mérhető, de minden

számszerűségtől eltekintve maga az izommozgató is jó érzéssel jár. Ugyanakkor az egy helyben karikázás unalmát enyhítendő okostelefonon bele-belenézek a hírekbe vagy egy-egy ismerős tévésorozatba. Persze tudom, hogy mindezt költői túlzás volna sportnak nevezni, mint ahogy a délutáni gyalogséták is inkább az időtöltés műfajába sorolhatók. Intenzív mozgásban még leginkább a házkezelőség jóvoltából van részem, amely immár egy hónapja nem javítja meg az elromlott felvonót. Bérlőként tulajdonképpen tiltakoznom illene e tarthatatlan állapot ellen, de mint sztoikus önmegfigyelő, beérem annyival, hogy a kényszerű helyzetet beépítem újszerű sportstratégiámba.

*

Ismerős helységnevekkel borzongat az orosz–ukrán háború. Leginkább Voronyezs és Belgorod megyéről mondhatom ezt, s benne is Sztarij Oszkol városáról, amelyhez az 1960–1970-es években családi kapcsolatok révén kötődtem. Korotojak, Kasztornoje, Gubkin, Sebekino – poros szovjet iparvárosok, vasúti csomópontok és világháborús helyszínek –, itt érlelődött a II. magyar hadsereg katasztrófája. Sztarij Oszkolban vesztegeltek a zsidó munkaszolgálatosok – Barát Endre emlékezett meg róluk *Rabszolgák voltunk* című könyvében, amelynek dedikált példányát sokáig őriztem, anyámnak szolt az ajánlás, aki a szerző több más munkáját gépelte. Miközben a helyi televízió adásait nézem, ráismerek a városra, egyes utcákra, és értelmezni tudom a híreket. Ezek leginkább arról szólnak, hogy a negyedmillió Sztarij Oszkol ma frontváros – ide özönlenek az Ukrajnával határos megyékből a menekültek, akiket stadionokban, iskolákban, hotelekben szállásolnak el és látnak el. Egy iskolai konyhában fehér kötényes, fejfedős „bábuskák” készítenek húsos és káposztás pirogot a határ menti helyőrség katonáinak, akik „hősiesen küzdenek az ukrán neonácik” ellen. A hírmagyarázatok természetesen a hivatalos propagandát visszhangozzák, de a „bábuskák” kétségkívül valóságosak, mint ahogy a szenvedés és rombolás képei is azok, jóllehet a frontnak csak innenső oldalát mutatják.

78

A másik helyszín: Birobidzsán. Innen jön a szörnyű hír, amely szerint Pavel Kusnir 39 éves zongoraművész a város börtönében, előzetes letartóztatásban, ötnapos „száraz” (tehát vízivást is megtagadó) éhségstrájk után meghalt. Halálával egy fényesnek indult művészi pályafutás zárult le meglehetősen rejtélyes körülmények között. Kusnir Tambovban született, ott végezte el a Rachmaninov Zenei Főiskolát, majd Moszkvában, a Csajkovszkij Akadémián tanult tovább. Utána munkakeresőben a jekatyerinburgi, kurszki majd kurgáni filharmóniánál alkalmazták zenekari zongoristaként. Birobidzsánba csak 2023-ban települt át az ottani filharmónia meghívására – ezúttal szólístaként működhetett. Szakmai körökben nagy jövőjű virtuózként tartották számon – egyhuzamban játszotta végig Sosztakovics 24 tétel *Prelúdium és fúgáját*. Nyughatatlan lélek lehetett, aki színorosz létére a Krím 2014-es megszállása óta szívében viselte Ukrajna sorsát, korábban már két éhségstrájkot kezdett miatta, most azonban alig hihető módon belepusztult.

Akárcsak Sztarij Oszkolhoz, ehhez a városhoz is van személyes közöm. 1994-ben a bécsi *Profil* hetilap megbízásából jártam ott A.-val – az egykori Zsidó Autonóm Megye legendájának eredtünk nyomába. A sztálini projektnek eredetileg Palesztina csáberejét kellett volna ellensúlyoznia – szovjet város orosz és héber betűs utcanevekkel, orosz-jiddis kettős nyelvhasználatlaltal –, csak épp zsidó hitélet nélkül. Igaz, amikor ott jártunk, valami épp kezdett éledezni – Izraelből hívott magyar rabbi vezette le a széderestét, és zsidó történész mutatta meg nekünk a város nevezetességeit. Így jutottunk el a Bira folyó partján álló épületbe, amely néhány szűk szoba erejéig a filharmóniának is otthont adott, ugyanis – magyarázták – filharmónia minden orosz közigazgatási egységnek kijár, amely „a föderáció alanya”. Akkoriban még nem kínáltak rendszeres műsort. Harminc évvel később a filharmóniához közeli börtön egyik cellájában lelte halálát Pável Kusnir zongoraművész.

Hargitai Miklós

A világ végén

Ha az ember Andalúziában van, nem szabad kihagynia a közeli Portugáliát sem. Azt, hogy mennyire közeli, spanyol léptékkal mérjük: alig 400 kilométer, tehát ott van a szomszédban. Az ember beül reggel az autóba, és délre már Faróban van. Vagy Perában, ha rátesz még egy fél órát. Armação de Pêrában nem a Földközi- (és pláne nem az Alborán-) tenger hullámszik, mint Malagában: túl vagyunk Gibraltáron, ez bizony már az Atlanti-óceán. Más az illata, az íze, más a homok, a szél, a nap – tömény egzotikum, akkor is, ha két éve egyfolytában a tengerparton vagyunk. Armação de Pêra egy halászfalu, amelyet épp ezekben az években kezd elfoglalni és a maga képére formálni a tömegturizmus. A parton megállni már csak a kijelölt parkolóban lehet, de a parkolás még ingyenes. A halászsok a parton sütik a frissen fogott halat, de van Lidl is az otthoni étkekre vágyó külföldieknek. Lehet napernyőt meg napozóágyat bérelni – bár egyelőre nem sok helyen –, de sokkal jellemzőbb látvány az egyszerűen a homokban hagyott, ponyvával letakart halászfelszerelés meg az oldalára fordított bárka árnyékában hűsülő fürdővendég. Lehet supozni, de némi apróért a halászsok is kivisznek a nyílt vízre színes csónakjaikon.

Csak egy estét és egy éjszakát töltöttünk Pêrában, de ezek voltak a nyár legszebb órái. Nehéz pontosan meghatározni, hogy miért; minden bizonnyal a hely meg a hangulat miatt. Amikor érzed, hogy jó helyen vagy: van ilyen, csak egyre ritkább.

Másnap reggel elindultunk Lisszabonba, ami egy újabb közel 300 kilométeres út észak felé. Két jellemző látnivaló adódik közben. Az egyik az agyag: már Huelvánál elkezdődik amúgy, ami még bőven Spanyolország, és eltart Lisszabonig, meg bizonyára tovább is. Vörös agyag, rajta fekete törzsű fák

több száz kilométeren át. A másik jellegzetesség ugyanis a paratölgy – származására nézve inkább bükk –, a térség legfontosabb gazdasági növénye. Paratölgyültvények az út mentén több száz kilométeren át: ez Dél-Portugália. A vidék nem látszik gazdagnak, sőt, inkább szegénynek tűnik. Ember sehol, települések alig, paratölgyfák mindenhol. Meg gólyák. Soha sehol nem láttunk annyi gólyát, még a Fertő osztrák oldalán sem. Gólyafészkek a fákon, a templomtornyokon, a távvezetékeken. Egy-egy vezetéktartó oszlopon akár 20-30 fészek. Eleinte nem értettük, hogy kerülnek erre a száraznak és forrónak tűnő vidékre a gólyák. Mivel táplálkoznak vajon? Aztán kiderült, hogy ha gólyát látunk valahol, akkor hamarosan vizet is fogunk látni. Mediterrán éghajlat, kis óceáni beütéssel, és sokkal több csapadékkal, mint amihez mi hozzá vagyunk szokva. Portugáliában vannak folyók – mármint olyan folyóvölgyek, amelyekben nyáron is folyik a víz –, tavak, sőt rizsföldek is. És a gólyák minden térképnél pontosabban jelzik, hogy víz van a közelben.

Lisszabonban Airbnb-lakást foglaltunk bent a városban, közel az egyik retróvillamos felső végállomásához. Kint 36 fok, ami ritkaság arrafelé, a vastag falú házban azonban kellemesen hűvös a levegő légkondi nélkül is. Este lesétáltunk gyalog a tengerpartra (három kilométer), de azt, hogy „le”, nem kell szó szerint érteni. Lisszabon ugyanis nem lejt a tenger felé; semerre sem lejt. Úgy kell benne sétálni, hogy bármerre is megyünk, az út néha fölfelé visz, néha pedig lefelé, aztán – keskeny utcákon át, házak között, fák lombjai alatt – egyszer csak meglátjuk a tengert. Lisszabon nem a kedvező domborzati adottságok miatt épült oda. A telepítő tényező egy védett öböl, a Tajo folyó gigantikus tölcseértorkolata. A rómaiak óta mindenki tisztában volt a hely stratégiai jelentőségével. Évezredekken át innen indultak és ide érkeztek a legfontosabb kereskedelmi utak. Sokak számára még ma is: ahogy Malagában minden sarkon van egy Supermercado, azaz kínai vegyesbolt, úgy Lisszabonban gyakorlatilag a teljes kiskereskedelmi szolgáltató szektor indiai (pakisztáni, bangladesi) kézben van. Minden zöldséges, minden fodrász, minden szerelő, minden kerékpáros futár, minden taxis indiai. Egy kis Népszínház utca, csak ez akkora, hogy lefed egy félmilliós várost.

A repülőtér belül van a városban – mintha nálunk a Népligetben lenne –, mégsem hallani repülőzúgást. A hegyek, völgyek megtörik a hangot. A reptérre széles, drága villákkal körített út vezet, mint a Andrassy úton sétálnánk. A forgalom sűrű – mindenütt a városban –, autóba ülni fölösleges, a tömegközlekedés és a gyaloglás kombinációja sokkal jobb választás. Főleg este és éjszaka járjuk a várost. Nem vagyunk egyedül, olyankor is pezseg az élet. Lisszabon olyan, mint az idős ember: leginkább délutánonként alszik, aztán estére felélénkül. Az elővárosi vonaton, ami kivisz a helyiek kedvenc strandjára, a Praia de Caxiasra, meg akár a világ végére is (csak az út végén kell egy kicsit buszozni), este hatkor csúcsforgalom van, alig férünk föl. A strandon viszont szó szerint senki, mintha tényleg véget ért volna a világ. Nem ért véget, csak bejött egy hidegfront: néhány óra alatt 30-ról 18 fokra zuhant a hőmérséklet. A part pálmáit tépi a szél, és hideg van: fázunk, ami utoljára karácsonykor, Magyarországon fordult elő velünk. A világ vé-

gére, ami egy magaspart Portugália és az egész európai kontinens legnyugatibb pontján, pazar kilátással az óceánra, már el sem indulunk: ott olyankor is ezerrel száguld a szél, amikor Lisszabonban szélcsend van.

A portugál főváros egy kicsit olyan, amilyenek a harmadik világot képviseli az, aki még nem járt errefelé. Ha a részleteket nézzük, semmi sem működik, de aztán az egész valahogy mégis összeáll. Az étel meg általában az élet drágább, mint Spanyolországban, pedig kevesebbet keresnek. De a szolgáltatás, talán az indiaiak miatt, olcsó. Lisszabonban 4 euróért is megnyír a fodrász, Malagában ugyanez minimum 8 euróba kerül (ami még mindig csak 3000 forint, ha valaki a hazai árakhoz akarja viszonyítani). A buszok kevéssé zavartatják magukat a menetrendtől. A metró és a vonat pontos, de ritkán jár, és időnként kimarad. A villamos néha órákig nem jön. De másfelől kit érdekel mindez a világ egyik lehangulatotabb városában? Miről késünk le, ha várni kell a villamosra, vagy ha elunjuk, és inkább gyalog indulunk haza?

Haza, vagyis a szállásra, mert az otthon továbbra is a malagai Benalmadénát jelenti. Lisszabontól alig 700 kilométer. A hazaút egy darabig még Portugáliában visz, aztán egy jó darabon Extremadurában, Spanyolországban. Extremadura bizonyos értelemben a spanyol Alföld: nem azért, mert lapos, kicsit sem az, inkább nagyon is dimbes-dombos, de a semmi közepe. Ahogy átérünk a határon, ami egyúttal éghajlati övezetek választóvonalára is, a táj fokozatosan változik: elmarad a paratölgy, egyre több az olajfa. A két útpálya közt az elválasztósávkban valószínűtlen változatoságban pompázik a leander. A bíbortól a ciklámenig, a halvány rózsaszíntől a vörösig, a fehértől a sárgán át a kajsziiig minden színváltozat előfordul, persze nem azonos gyakorisággal. Az út fölött a LED-táblák extrém tűzveszélyre figyelmeztetnek. Látunk is tüzeket – szerencsére csak a messze távolban –, de látunk viszonylag frissen leégett erdőket is. Amit egyszer felfaltak a lángok, az valószínűleg nem nő ki soha többé; amíg ez a klíma lesz, addig biztosan nem.

Ötven-hatvan kilométerenként bukkan elő egy-egy kisváros a dombok közül. Vasárnap délután van, a műszerfalán a külső hőmérő 37 fokot mutat, ami a valóságban inkább 40. Az utcák üresek; nemhogy a boltok, de még a benzinkutak is zárva tartanak. Pedig jó lenne tankolni, készültünk rá: a spanyol benzin jóval olcsóbb, mint a portugál. Ez is rejtély, mert a kortárs közgazdaságtan szerint a dolgok árát az határozza meg, hogy mennyiért lehet őket eladni („fizetőképes kereslet”) – de a portugál átlagfizetés 1600 euró körül van, míg a spanyol jóval 2000 fölött.

Extremadura szép. Lehúzzuk az ablakokat – a klíma úgysem megy, takarékoskodni kell az üzemanyaggal a következő nyitva tartó kútig –, kintről beáramlik a hőség, meg a száraz fű és az olajfák kérgének illata. Ha Spanyolország egy parfüm lenne, ilyen illatot kellene kikeverni hozzá, forróságból, a napon elhalt füvekből és a kéreg pórusain át illóolajat párologtató olajfákból. De az ilyesmit nem lehet palackba zárni, meg nem is működne, mert hangok is kellene hozzá – a fákon zúgó kabócáké, az cikázó fecskéké, az út fölött vijjogva áthúzó kányáé –, meg képek, amelyeket az emlékezetünk bár-

milyen digitális technikánál tisztábban őriz meg. A barna templomtorony, kis fémkorláttal az ablak előtt (hát mégis van barna balkon: talán itt látta Babits), az olajfák árnyékában hűsölő csorda, a gólya, ahogy az égi csigalépcsőn kanyarogva száll egyre följebb, a lemenő nap, amint sárgásbarna filtert húz a tájra, és a leanderek színpompája.

Aztán egy zöld-fehér andalúz zászló: itthon vagyunk. Már akkor is ilyesmit éreztünk, amikor átgurultunk a spanyol határon, ez meg itt az áldott andalúz föld, ahol minden fű, fa, virág és madár az ismerősünk. Az otthon ott van, ahova jólesik visszatérni. Most, még két napig Andalúziában, aztán tényleg elindulunk hazafelé.

Végel László

A populisták lítiumcsatája

82

Szerbiában a tavalyi országos választásokat fölényesen megnyerte a Szerb Haladó Párt és koalíciós partnere a Szerbiai Szocialista Párt, valamint a Vajdasági Magyar Szövetség. Ezek után az egymással civakodó ellenzéki pártok hosszú időre elvesztették önbizalmukat, és konszolidálódott az autokrata hatalom. Miután a kormány nyeregben érezte magát, úgy vélte, hogy ezúttal nyeresre áll abban a lítiumháborúban, amelyben 2022-ben meghátrálásra kényszerült. Akkor ugyanis a tömeges tiltakozás hatására Ana Brnabić kormányfő bejelentette, hogy a Rio Tintóval való együttműködést leállítják. A parlament törvényt fogadott el a lítiumbányászati kutatások beszüntetéséről.

Két év után Vučić elnök mindenre elszántan felvette a harcot a lítiumbányászat érdekében. Együttműködési megállapodást kötött az Európai Unióval a stratégiai fontosságú, az elektromosautó-gyártáshoz nélkülözhetetlen lítium kitermeléséről. A belgrádi ünnepélyes aktuson széles mosollyal megjelent Olaf Scholz német miniszterelnök is. Szóba sem került a sajtószabadság. Vučić arra számított, hogy ennek köszönve az unió „rugalmasabb” lesz Szerbia uniós csatlakozási folyamatának megítélésében, nem fessegeti az emberi jogokat, a korrupciót és a demokratikus állapotokat, vagyis az európai tőkeérdekek megpuhítják az európai politikusok szívét, ugyanakkor a szerbiai költségvetés szilárdabb alapokra kerül. Vučić elnök élénk színekkel rajzolta meg Szerbia jövőjét, új gazdasági periódust jelentett be, továbbá azt is jövendölte, hogy a Jadar-völgy lakói nem tudnak majd mit kezdeni tetemes jövedelmükkel. A kormánytagok a lítiummannáról regéltek.

Az ellenzéki pártok morgolódtak, többre nem tellett az erejükből, s úgy tűnt, hogy a választások után Vučić elnök simán megnyeri a lítiumcsatát. Azonban mégsem. A környezetvédők újra elkezdtek lázadni. A sok apró

szervezet gyorsan megszerveződött, és megszületett az új országos hálózat. Negyvennapos határidőt szabtak a kormánynak, hogy terjessze a parlament elé és a kormánykoalíció szavazza meg a lítium szerbiai kitermelésének tiltását, ami az első napokban igencsak naiv kezdeményezésnek tűnt, ám gyorsan kiderült, hogy nem az. Az elmúlt hetekben Szerbia nagyobb városaiban – Szabadkától Nišig – tüntetéseket szerveztek, amelyek sokkal tömegesebbek voltak, mint amire a szervezők számítottak. Ugyanakkor a szervezők bejelentették, hogy augusztus 10-ig Belgrádban nagy központi tüntetést tartanak, ugyanis eddig kellett volna megszavazni a parlamentnek a tiltásra vonatkozó törvényt.

A parlament nem szavazta meg, a belgrádi tüntetésre viszont sor került. A kormány szerint 27 ezer, a szervezők szerint viszont 119 ezer ember vett részt rajta. A tüntetés békés volt, befejeztével pedig – a szervezők szándéka szerint – a polgárok egy része eltorlaszolta a belgrádi központi vasúti pályaudvart és az újbelgrádi vasútállomást. Reggelig szünetelt a forgalom, amikor a rohamrendőrség szétkergette a tüntetőket, két polgárt rendbontás miatt letartóztattak. Másnap néhány kisebb tüntetésre került sor, aztán lassan lecsitult a hangulat. A feszültség azonban megmaradt.

Erről szólnak a napi hírek. Nagy kérdés, hogy mi rejtezik mögöttük. A kormánykoalíció szerint a tüntetők vezetői puccsra, államcsínyre készültek, amelyet különböző országok kémhálózatai és nagykövetségei szerveztek, azzal a céllal, hogy eltávolítsák Vučić államelnököt a tisztségéből. A kormánytagok szerint a banda Vučić meggyilkolását tervezte. Vučević, a jelenlegi kormányfő veszélyes és erőszakos bandának, Szerbia ellenségeinek nevezte a tüntetés szervezőit. Egyszóval: a kormány szerint nem lítiumról, hanem brutális ellenzéki politikai mozgalomról van szó.

Éppen az ilyesféle állítások ellen tiltakoztak a tüntetés vezetői és résztvevői. A tüntetésen nem kaptak szót az ellenzéki pártvezetők, nem lobogtak a pártzászlók. Erőszakos cselekedet sem történt, a beszámolók szerint egy ablak sem tört be. A vasúti forgalom lezárásán kedélyes hangulat uralkodott. Nemcsak a szervezők, hanem a tüntetésen részt vevő polgárok is egyhangúan bizonygatták, hogy csupán friss levegőért, a tiszta vízért és a lítiumbányászat megakadályozásáért küzdenek, és ezzel is a nemzeti egységre törekсенek. Nem számít, hogy ki a jobboldali és ki a baloldali. Tehát egyféle apolitikus közérzeti lázadási mezzőről volt szó, amely egy-két nap alatt, mint általában a békés tüntetések, kifulladt.

A nyilatkozatokból kiviláglott, hogy Szerbiában az elégedetlenkedő polgárok részéről óriási az ellenzéki pártok iránti bizalmatlanság, ami mögött a rendszerváltás iránti bizalmatlanság is felcsillant. Úgy vélik, hogy a rendszerváltás eltorzult, a rendszerváltók elárulták őket. Az erőteljesen hangoztatott apolitikus mez mögött felderengenek a világnézeti különbségek, amelyek elsősorban az EU iránti viszonyt érintik. A relatív többséget képező EU-szkeptikusok nyeregben érzik magukat. Azt a tanulságot vonták le, hogy Szerbiának nem kell csatlakoznia az EU-hoz, mert csak EU-kolónia lesz belőle. Szerbiában nem a szerbek, hanem a multinacionális tőke uralkodik, hiszen Szerbia máris átengedte a termőföldek és a

természeti kincsek egy részét a multinacionális tőkének. Az EU-pártiak viszont arra figyelmeztetnek, hogy a kínai tőke megdöböntő hatalomra tett szert, féltő, hogy Szerbia adósságcsapdába kerül, hiszen az autóutakat, az új hidakat kínai kölcsönből építik kínai, vietnámi munkásokkal és szakemberekkel. Számos gyár kínai tulajdonba került, a kínai tulajdonosok pedig nem sokat törődnek a környezetvédelemmel, ezenkívül nem tartják be a szerbiai munkavédelmi törvényeket sem. A kínai tőke vietnámi munkásokkal államként viselkedik az államban.

A tüntetők ezzel szemben a patriotizmusra és a nemzeti érzésre hivatkoztak. Gyakran azt is skandálták, hogy Vučić kormánya nemzetáruló. Először Koszovót árulta el, aztán Szerbiát árusítja ki. A megfigyelők azt is észrevették, hogy csatlakozott hozzájuk a szélsőjobb aktivisták egy része is. A másik része pedig beolvadt az egyébként is a szélsőjobbos Šešelj pártjából toborzott Szerb Haladó Pártba. A Koszovó azonnali visszaszerzését követelő szélsőjobbos pártelnök már a szerb kormány tagja.

Mindez arról szól, hogy kétféle populizmus került egymással szembe: a felülről irányított és az alulról szerveződő. Az alulról építkező „apolitikus” populizmuson belül azonban kimondatlan világnézeti különbségek is rejtőznek. Sokkal nagyobbak a különbségek köztük, mint a két egymással ellenséges tábor között, hiszen főleg az EU-ellenességben és a nemzeti szuverenitás védelmében a tüntetők nagy része ugyanazokat a jelszavakat hangoztatja, mint a regnáló kormánypártok vezetői, mégis a hasonló programjaik szintjén folyik a legádázabb küzdelem.

84

Szerbiában is hasonló folyamat kezdődik, mint Magyarországon a pedofilbotrány folyamán. Évek óta a pártok szervezte tüntetéseken alig jelentek meg pár ezren, viszont a pedofilbotrány százezreket mozgósított. Végül megszületett a Tisza Párt. Hasonló folyamat játszódik le Szerbiában, a pártrendezvényeket alig látogatják, de százezreket mozgósított egy gyermekgyilkossági botrány, amely végül elcsitult. Ezúttal a lítium mozgósította a tömegeket. Új párt azonban nincs kilátásban, inkább arra lehet számítani, hogy Vučić elnök megnyeri a csatát, a mozgalom csillapodik, aztán újra fellángol, vagyis évekig tartó búvópatakszerű mozgalommá válik.

Vučić elnök célja, hogy Szerbia lítium-nagyhatalom legyen, és nem kétli, hogy végleg megnyeri a lítiumcsatát. Ennek van fedezete, hiszen a tömegek körében az elnök rendkívül népszerű. De ennél is fontosabb, hogy konszolidálódott a délszláv háborúban felcseperedő, a rendszerváltás utáni új, Vučićot támogató gazdasági elit, amely nem kíván semmiféle zavargást és felfordulást. Valójában ez az elit biztosítja a Vučić-rendszer kényes egyensúlyát. A populista tömegek nem a politikai jogokért demonstrálnak, mint valaha, nem követelik a sajtószabadságot vagy a demokráciát, nem rendelkeznek politikai alternatívával. Ez azt jelenti, hogy gyorsan kifulladásra kerülnek. A politikáról legfeljebb az ellenzéki pártvezetők nyilatkoznak, de a választásokon nem aratnak vele sikert, az antikorrupciós retorika sem talál visszhangra.

Vučić reméli, hogy a lítiumbányászattal kiérdemli az EU-politikusok rokonszenvét, és továbbra is bizakodva toporoghat az EU kapuja előtt.

Marad minden a régiben. Maradhat oroszbarát EU-tagjelöltnek. Nem siet az unióba, az unió sem sietteti Szerbiát. Szerbia nem siet, hiszen szakítania kellene a hagyományos oroszbarátsággal, ami minden szerb politikus részére kockázatos vállalkozás lenne. Vučić a tüntetések idején elárulta, hogy a lítiumcsatában részt vett az orosz kémhálózat is, amely pontos információkat engedett át a kormánynak a tüntetők terveiről. Ezzel elismerte, hogy az orosz kémhálózat jelen van Szerbiában, ami ellen a kormány nem lép fel. Egyébként is az orosz hatás továbbra is döntő fontosságú Szerbia jövőjét illetően. Ez a belgrádi tüntetéseken is kiderült. Hangzatos jelszavak hangoztak el a nyugati és a kínai tőke ellen, ellenben senki nem említette az orosz tőkét, holott az egész szerbiai olajipar – a kutatástól, a kiaknázástól kezdve egészen a feldolgozásig – orosz tulajdonban van. Ennek sokkal nagyobb a stratégiai súlya, mint egy bányának vagy akkumulátorgyárnak.

Szerbia lázong, de semmi se változik.

Parászka Boróka

Bevásárlás a politikusellátóban

85

Aranyba öltözött férfi bukkan fel minden falon, plakáton. Bármerre utazik az ember Romániában, elnökválasztási kampány van, tele az ország a szélsőjobbos George Simion portréival. Nagyon olcsó lakást, román „felemelkedést” ígér, Romániát – ha nyer – „a románoknak” adja vissza. A szokásos, unos-untig ismert szélsőjobboldali lózungok, jelszavak. Semmi sem változik 2000 (amikor majdnem elnökválasztást nyert a rettegett Vadim Tudor), 1990 (amikor a rendszerváltás minden reményét elmosta a szélsőjobb feltámadása és az így generált etnikai zavargások) vagy a harmincas-negyvenes évek óta (amikor a Vasgárda tartotta rettegésben az épphogy megszületett országot). Ugyanazzal a retorikával, ugyanazokkal a gesztusokkal ugyanolyan hatást ér el a régi-új vezérjelölt.

Egyetlen különbség van: a technika. Remek minőségben, kitűnően vágott, meghökkentő perspektívákból forgatott videók, profi fotósok által készített képek teszik mégis újszerűvé Simion egyébként bamba, ósdi üzeneteit. Egész forgatókönyvíró csapat, népes stáb szaladgál körülötte, hogy spontánnak tűnő kis filmetűdökben lehessen ő a nemzetmentő betyár, aki betör a románok életét tönkretévő nagytőkések, háttérhatalmak rezidenciájára, üzletébe, fogadjába, hogy ott élő (Facebookon, YouTubeon közvetített) videókkal leplezze le őket. Naponta sok tucat portré, dokumentum és zsánerfotó készül a pártvezérről, ha akarjuk, ha nem, ömlenek ránk ezek, együtt élünk vele, ismerősünkkel válik. Valljuk be, egy idő után hiányozni kezd. Követjük, kissé szégyenlősen, mint egy könnyen fogyaszt-

ható sorozat epizódjaiban a karaktert, amelyik a bőrünk alá mászott. És elfeledkezünk róla, hogy a film, amit nézünk, nem a szórakoztatásunkra készül, sokkal inkább a tömeg választófülkébe tereléséhez.

A kampánytechnológia, amit a román szélsőjobb rengeteg pénzért megvásárolt magának, hatékony, hatásos, új, szerteágazó. És egyébként semmi, de semmi köze az antiszemita, magyarelles, összeesküvés-elméletekből és gyűlöletkeltésből élő politikához, ami Bukaresttől Nagyváradig és Iași-tól Temesvárig használja, most épp a román elnökválasztás letarolásához. Ez egy általános technológia és egy jól összerakott üzleti modell, bárki befizethet rá. Ha a kliensnek van elég pénze (sok pénze!), megkap mindent ahhoz, hogy rengeteg embert el lehessen érni, és befolyásolni lehessen. Kap kampányanyag-gyártó szaktudást, eszközöket, közösségimédia-elérési stratégiát, az úgynevezett „mainstream” média ingerküszöbét is simán átütő tartalmakat. De legfőképpen megkapja azt a politikai karaktert, személyiséget, megjelenést, amelyet könnyen, gyorsan és nagy hatásokkal fel lehet használni. Leemelhet magának bármikor a politikai marketing gardróbjából egy olyan figurát, amit bármikor magára ölthet, ha mandátumot, népszerűséget, pozíciót akar.

Ezért válik egyre hasonlóvá világszerte minden politikus, függetlenül a saját meggyőződésétől, programjától.

A nyáron francia kollégánóm arra kért, nézzem végig a gasztro-nacionalizmus nyomait Magyarországon. Gyűjtsem össze, hány politikus fotózkodik főzés, evés, éttermi pihenés közben. Hány politikus lágyítja a szívét választóinak „a magyar ízek” iránti rajongással. Mintha lenne valamilyen kötelező jelenléti ív! Mindenkinek, de mindenkinek volt lángosevő, konyhai, éttermi fotója. A gasztro-nacionalizmus egyik fontos terméke ennek a marketingtermék-csoportnak, és senki nem ússza meg, hogy ne vásároljon belőle. Ízlés, ha van, talán csak abban nyilvánul meg, hogy ki mennyire felel meg a demagógiának, a giccsnek, a pózolásnak. Lehet visszafogottabban, ízlésesebben is csinálni, ha van valakiben erre halovány szándék és érzék. Néhány, ritka kivételnek számító politikusban van is. A többség azonban tobzódik, tocsog a zsírban, a gőzben, bármiben, csak figyelmet keltsen, és átvigye az üzenetet: egy tálból cseresznyézünk, ugyanannak a kolbásznak a két végét esszük, rajta áll, hogy lesz-e mindennapi kenyérünk stb. Ugyanolyan odaadóan kóstolgat, ízlelget a szavazatokért Le Pen, Orbán, Salvini, Simion stb.

A propagandasajtó tudja ezt, most egy kicsit bajban is van. A magyar politikai élet egyik kiemelt témája az idén a lángos ára körüli háború. Lehet bármekkora a milliárdos sikkasztás, csalás, korrupció Magyarországon, igazi felháborodást, népi lázongást csak a balatoni lángosár emelkedésével lehet elérni. Úgy, hogy kora nyártól jönnek a kormánykritikus lángosár-gate anyagok az ellenzéki tartalomgyárakból. Június végén kaptak észbe a kormánypártiak, akkorra lett kormánypárti lángosár-kommunikáció, viszontválasz, interaktív térkép a valódi, népbarát árákról – azokról, amelyekre méltán lehet büszke a választóiért bármire képes kormány.

Ezzel telt a nyár. Jött még néhány durva korrupciós ügy, kísérlet arra, hogy a rendszer méltánytalan működését átláthatóbbá tegye a leleplezés. Volt is hozzá muníció: vasúti baleset, kórházi – életüket veszélyeztető – működési zavarok. A nem működő állam megannyi félelmetes, elkeserítő és egyre gyakrabban jelentkező szindrómája.

De igazi figyelmet és reakciókat a leleplező anyagokról, adott technológiával, egyszerű és szigorú szabályok szerint összedobott politikai szórakoztatóipari termékek értek el. A rövid kis videók, a mindig ugyanúgy beállított fotók, az előzések és bejelentkezések. Karba tett vagy zsebre dugott kéz, előre mutató ujj, hátradobott haj, feltolt napszemüveg. Felsorolni is kínos, mennyire ugyanolyan a politikai primitivizmus.

És hova lesz ebben a show-műsorban, ebben a mindig ugyanúgy, ugyanarra haladó esztrádműsorban a politika? Az összetett, árnyalt kérdések és problémafelvetések – amelyeknek nem a választó szórakoztatása, indulatba hozása a célja, hanem dilemmák, választási lehetőségek felmutatása. Az érdekvédelmi egyeztetések kikényszerítése, a társadalmi párbeszéd fenntartása. Egyáltalán: hova lesz a párbeszéd, ha a hiedelmeink megerősítése és felmutatása folyik, nem racionális érvek ütköztetése?

Hova lesznek a politikai különbségek? George Simion életkoránál, friss politikai pályájánál fogva, de különösen a kitűnően elsajátított kampánytechnikák miatt kísértetiesen hasonlít Magyar Péterre. És ezzel nem azt akarom mondani, hogy Magyar Péter szélsőjobboldali politikus. Tulajdonképpen még azt sem tudom meggyőződéssel mondani, hogy George Simion az lenne. Kétlem, hogy bármelyiküknek lett volna ideje, szándéka elmélyült, alapos politikai álláspontokat kialakítani. Csak annyit akarok mondani, hogy a politikai termékáruház hasonló polcain vásároltak és vásárolnak be megjelenésükhöz.

Tulajdonképpen nem is tudom, mi az oka ennek a marketingrenewalsnak. Nem jelentek meg olyan nagyon új technológiák, nem most robbant be a közösségi média. A mesterséges intelligencia viszonylag új, de még nem telepedett rá teljesen erre az üzletágra. (Mi lesz, ha rá fog?) Egyszerűen csak összeérték az eddigi tudások, kiépült a politikai kampánybiznisz, minden eddiginél hatékonyabban, globális szinten is elérhető módon? Ahhoz hasonlóan, ahogy a kínai termékek netes áruházai behálózták a mindennapjainkat?

A depolitizálás és a túlpolitizálás ideje egyszerre jött el. Mindenhol ott van egy népszerűsége ácsingózó politikus. Szelfizik, szerepel, a nép közé keveredik. A nép pedig fraternizál, szórakozik, és hagyja, hogy politika címen szórakoztassák. Csak önmagáról, a szükségleteiről, az érkeiről feledkeznek el.

A lángosár-gate dandárján röppent fel az idén nyáron a hír, hogy határon túli egyéni szavazóközeteket hozhat létre a Fidesz. Nem ért el akkora figyelmet, mint a lángosár, de azért a szokásos szembenállások létrejöttek. Van, akik szerint túl sokat kapnak a határon túliak (egyre többen vannak, akik ezt gondolják a kormánypárt szavazói közül is), és van, akik szerint pont ennyi és pont így jár neki.

Nem érdemes a végtelenszer megismételt vitákat újra felidézni. Csak a tény mellett nem szabad elmenni, hogy a bejelentés a határon túli közösségek politikájának a megszűnését is jelzi. Az egyéni körzetek erdélyi kiterjesztésével már nem lesz szükség kisebbségi szervezetekre, szervezeti programokra, még csak úgy sem kell tenni, mintha lennének ilyenek (régóta nincsenek). Be kell menni a politikusellátóba, és ott leakasztani néhány, Erdélyben is eladható politikai karaktert, be kell izzítani a határon túli közösségi médiát, néhány szép, madártávlatból felvett videó a Székelyföldről. És el ne feledkezzünk a szovátai, valamint parajdi lángos árának jelentőségéről! Szlovákiában nem lesz egyéni választókörizet, mert nincs kettős állampolgárság, nincsenek szavazóképes szlovákiai magyarok. Tehát ott nem kell madárperspektívás videókat forgatni, és ki nem szarja le a komáromi lángos árát? Ha ez az új „nemzetpolitikai” korszak, az egyéni választókörizetekből Budapestre küldött képviselők korszaka, akkor a szlovákiai magyarokat kiakolbólítjuk a társasjátékból, mert állampolgárság híján alkalmatlanok a részvételre. És a ficói Szlovákia túl baráti állam ahhoz, hogy a meghitt illiberális viszonyokat megzavarjuk a kettős állampolgárság bevezetésének kérdésével. Különbösen is, vitatott kérdés, és régen, amikor még volt az embereknek politikai identitásuk, hovatartozásuk, álláspontjuk, akkor a kettős állampolgárság fölötté káros voltát épp azok sérelmezték, akik most kritikusan felvethetnék a Fico- és az Orbán-rezsimmel szemben a szlovákiai magyarok diszkriminációját ebben az ügyben.

88

De már rég nem bíbelődünk hasonló ügyekkel. Rég nem vetünk számot saját politikai (nem)fejlődésünk ellentmondásaival. Forró ősz lesz az idén: elnökválasztás az Egyesült Államokban, és választások világszerte. Mindenki az aktuális politikai epizód legszórakoztatóbb, leglátványosabb részleteit figyeli, fontos, hogy ki lesz a főszereplő, kik a mellékszereplők, milyenek a kellékek, jelmezek. A nép szórakozni akar inkább, mint választani. És ha véget ér ez a film, ez a mese, majd jön új, és megint lesz új izgalom. Kár bíbelődni a kérdéssel, hogy mikor lesz a választó saját hőse, és mikor kezdi el a saját politikai életét élni. Talán nincs neki, és egészen biztosan nem lesz neki ilyen – ha a showbiz így folytatódik tovább.